

De NVvR heeft zich statutair ten doel gesteld om ook in het internationale veld de belangen van de Nederlandse rechterlijke macht te vertegenwoordigen. Daarom is het zeer belangrijk dat de NVvR vertegenwoordigd is bij internationale bijeenkomsten als de IAJ. Die vertegenwoordiging vindt uiteraard niet alleen plaats tijdens plenaire vergadersessie, maar ook, en wellicht vooral, tijdens de excursies en ontspannen momenten. In het verslag van delegatie-lid Tijn van Osch komt dat mooi naar voren.

Verslag Tijn van Osch

Chillen in Chili? Welnee!

(IAJ congres 2017 over de Universal Charter for Judges 2017, digitalisering, Allende, Polen en Turkije)

In november 2017 vond de jaarlijkse vergadering plaats van de International Association of Judges (IAJ), deze keer in Santiago de Chili. Namens de NVvR zijn Angela Kaptein (hof Den Haag), Yvonne Kastein (rechtbank Den Haag) en de ondergetekende, als leden van de Commissie Internationaal van de NVvR, afgereisd naar Chili om deze bijeenkomst bij te wonen en de Nederlandse stem te laten horen. Na een ietwat slopende vlucht van ruim 14 uur is de eerste verrassing dat wij in de lobby van het Sheratonhotel, waar de conferentie wordt gehouden, in het Nederlands worden aangesproken. Een van de leden van het ontvangend comité van Chileense rechters, Adriana Celedon, familierechter, blijkt Nederlands te spreken. Nadat haar ouders, beiden advocaat, in 1975 na de staatsgreep tegen Allende en gevangenschap naar Nederland waren gevlucht, groeiden Adriana en haar broers en zusters op in de Haagse Azaleastraat. Op haar negende keerden haar ouders weer terug naar Chili, overigens niet tot vreugde van alle kinderen. Adriana ziet Nederlands nog steeds als haar eerste taal die zij gesproken heeft van haar eerste tot haar negende jaar. Grappig is dat als zij een Engels woord niet kan vinden, zij naadloos en gedachteloos overschakelt op Nederlands, wat soms tot verbaasde gezichten bij de andere buitenlanders leidt. Ook grappig is als zij in de bus Kinderen voor Kinderen liedjes - foutloos - zingt. Het klikt over en weer meteen. Zij zorgt ervoor dat wij deze week heel dicht bij de lokale, Chileense situatie kunnen komen, zowel wat betreft het Chileense rechtssysteem als haar privésituatie. We hebben haar uitgenodigd om als ze naar Nederland komt, waar zij nog familie heeft, te vertellen over haar bijzondere relatie met Nederland en het zijn van rechter in Chili. Zij heeft voor ons gezorgd voor tickets, gesponsord door het gemeentebestuur, voor de avondvoorstelling van Aïda in het fraaie negentiende eeuwse operagebouw in Santiago. Zo zit je in een vliegtuig en zo in de opera. Moe maar voldaan rolden wij met de Triomfmars naresonerend in de oren in bed.

Turkije en Santiago

Meteen op zondagochtend om 9 uur start het inhoudelijk programma. Bijeenkomst van de EAJ, de Europese tak van de IAJ, die immers een wereldwijde organisatie is. Bespreking van de situatie in Europa waar de usual suspects de revue passeren, Polen, Turkije maar ook Hongarije. De situatie in die landen is onverminderd droevig. Het enige lichtpuntje is dat, op voordracht van de IAJ, aan de voorzitter van de inmiddels door de overheid ontbonden Turkse 'NVvR', Murat Arslan, die al anderhalf jaar in voorarrest zit, de Vaclav Havelprijs is toegekend. En wat Polen betreft is het, volgens de Poolse collega, afwachten wat het geheime overleg tussen de president, die een deel van de voor de rechterlijke macht zeer vergaande wetsontwerpen van de regering heeft gevetood, zal opleveren. Het is duidelijk dat juist vergaderingen en contacten als deze internationaal van betekenis kunnen zijn, zeker voor collega's die onder vuur liggen. De rechtstaat en de rechters vormen geen rustig bezit en verdienen ons aller bescherming.

Daarna storten wij ons in Santiago. Een wereldstad in de vallei tussen de imposante Andes en de Pacific Ocean. Het is een zondag dus het lijkt wel of alle Chileenen genieten van het mooie weer. Het is daar tussen de 25 en 30 graden, zelfs voor Chileense begrippen warm zo vroeg in het voorjaar. Overall staat de bloesem in bloei, wat toch een beetje gek is als je zelf uit een situatie komt waarin

Sinterklaas in Nederland aankomt met dito temperaturen. Op straat gegeten, onder andere het lokale patat stoofvlees, en een literfles bier (de kleinste hoeveelheid) gedeeld. Wat rondgeslenterd en ons verbaasd over de vele activiteiten op straat, vooral massale breakdance en rapgebeurens en een prachtig muzikaal optreden. Ietwat brak vanwege de jetlag, maar niet voordat de eerste Rechtspraakvlog

- hoezo Ivoren Toren? - (zie Intro Hof Arnhem-Leeuwarden) naar Nederland is gestuurd.

Vergaderen en Allende

Op maandagochtend de eerste Algemene Vergadering. Dat is vooral een vergadering die lijkt op die van de Verenigde Naties maar is ook een beetje een curieuze combinatie met de jaarvergadering van een gemiddelde tennis- of voetbalclub. Enerzijds dus best heel politiek door al die aanwezige landen uit de hele wereld - nadat is vastgesteld dat Oost-Timor, Guinee Bissau en Liberia de toelatingsprocedure hebben doorlopen, maar liefst 87 landen aanwezig - en anderzijds een vereniging met een (misschien te uitvoerige) discussie over de contributie en wat er met de wanbetalers moet gebeuren. Indrukwekkend blijft de 'roll-call' aan het begin van de Algemene Vergadering, waarbij alle aanwezige landen worden opgenoemd. De hele wereld trekt in een paar minuten aan je voorbij. Ook in de Algemene Vergadering gaat het over de landen waar de rechtstaat, hier aangeduid als de rule of law, onder druk staat. Naast de eerder genoemde Europese landen komen dan ook de andere continenten aan de orde. De rechtstaat blijft een onrustig en vooral kwetsbaar bezit.

Maandagmiddag de eerste studycommission. Er zijn er vier: algemeen, civiel recht, strafrecht en arbeidsrecht/bestuursrecht. Voorzitter van de commissie buitenland Angela Kaptein verdeelt haar tijd tussen de commissie strafrecht en de algemene eerste studiec ommissie met het dit jaar zeer actuele onderwerp: 'De bedreigingen voor de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht en de kwaliteit van de rechtspraak; werklast, bronnen en budgetten.'

Yvonne Kastein, kantonrechter in Den Haag, neemt de studycommission arbeidsrecht voor haar rekening, terwijl ik aansluit bij de studycommission civiel recht en procesrecht. Het onderwerp van de laatste commissie is de digitalisering van de civiele rechtspraak. 32 landen, waaronder Nederland (Kei!), hebben de vragenlijsten beantwoord, die in een keurig overzicht zijn verwerkt. Wij krijgen een interessante lezing van de Portugese woordvoerder, minder gericht op de techniek van digitalisering, maar vooral op de kansen en risico's van automatisering. Zijn doemscenario is dat, gezien Ross en Watson, en de razendsnelle ontwikkeling van artificial intelligence (AI), de computers uiteindelijk de rechtspraak zullen overnemen. Dat levert immers een feilloze analyse van de rechtspraak en wetgeving op, zonder de menselijke emotie en met meer rechtszekerheid. De (retorische) vraag is of deze rechtspraak ooit dicht bij de menselijke rechtspraak zal en kan komen.

Ietwat confuus scheuren wij daarna met 7 bussen door de spits van Santiago, terwijl de begeleidende motorescorte van de politie alle zijwegen blokkeert en het verkeer in een groot deel van de stad tot stilstand komt. Een bijzondere ervaring, en zeker voor ons een onbekende, maar iets wat snel went merken we na een paar dagen. De bussen brengen ons naar het presidentieel Moneda paleis, bekend van de beroemde foto uit 1973 van president Allende met een helm op en een automatisch wapen onder de arm, omgeven door lijfwachten, die vanuit de toegangspoort de situatie opneemt. Kort daarop wordt het paleis gebombardeerd door de eigen luchtmacht en bestormd door revolterende militairen onder leiding van generaal Pinochet, waarop Allende zelfmoord pleegt. Wij bezien de presidentiële vertrekken, waar als wij er doorheen lopen gewoon doorgewerkt wordt. De president is afwezig, op staatsbezoek in Vietnam. De volgende zondag zijn er verkiezingen en zal haar tweede termijn voorbij zijn.

Universal Charter for Judges, Vrouwe Justitia in ruste en borrelen bij de president

Op dinsdag wordt de algemene vergadering hervat. Opnieuw verwarring, gisteren ontbraken een aantal naambordjes van delegaties waaronder de onze, waarop de alfabetische volgorde in de zaal

werd verbroken en wij naar de zijkant werden verbannen, en vandaag is alles weer verplaatst. Maar nu zitten we gewoon weer naast Marokko, komend jaar het gastland. Een belangrijk moment is de vaststelling en ondertekening van nieuwe Universal Charter of Judges <http://www.iaj-um.org/universal-charter-of-the-judge-2017/>. In artikel 1 worden de algemene beginselen vastgelegd. De rechterlijke macht is de bewaker van de rechtstaat/rule of law. De onafhankelijkheid van de rechter is onontbeerlijk voor een op de wet gebaseerde onpartijdige rechtspraak. Het is niet een privilege van de individuele rechter maar in het belang van eenieder, die een onpartijdige rechtspraak vraagt en verwacht. Artikel 2 werkt dat uit in externe onafhankelijkheid (garantie van een onafhankelijkheid in een juridische tekst van het hoogste niveau, de zekerheid van het ambt, de Raad voor de rechtspraak, de budgetten voor de rechtspraak en de bescherming van de rechter en het respect voor rechterlijke uitspraken). De interne onafhankelijkheid is vervat in artikel 3 en valt uiteen in de binding van de rechter aan de wet (en een expliciet verbod van een hiërarchische organisatie van de rechterlijke macht in de zin van ondergeschiktheid van rechters aan de president) en de persoonlijke autonomie. In lid 4 komt de in de Nederlandse setting altijd kwetsieve zaakstoedeling aan de orde. Geleed op de Nederlandse situatie voldoen wij aan het overgrote deel van de regels. Maar deels ook niet. De Charter gaat er bijvoorbeeld vanuit dat de rechters in de Raad worden gekozen door de rechters ('by their Peers') en niet benoemd door de minister zoals bij ons. Lid 5 benadrukt dat alle kritiek op uitspraken, die de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht kan raken of bedreigen, moet worden vermeden. De Charter voegt daaraan toe dat ingeval van dit soort aantijgingen in geschikte mechanismen moet worden voorzien, zodat gerechtelijke stappen kunnen worden genomen en de betreffende rechters passend kunnen worden beschermd. Een soort contempt of Court met speciale en vergaande sancties, waarin Nederland nu nog niet in voorziet. Artikel 6 gaat over de ethiek van rechters. Lid 1 bevat algemene beginselen, lid 2 ziet op de onafhankelijkheid, waardigheid, incompatibiliteiten en terughoudendheid, lid 3 op efficiency (die moet worden nagestreefd) en lid 4 op externe activiteiten. Bijzonder is lid 5; dat verleent een rechter aanspraak op een onafhankelijk instantie waartoe hij zich kan wenden voor advies. De artikelen 4 en 5 zien op de selectie en opleiding respectievelijk de benoeming, promotie en beoordeling. Opmerkelijk is lid 2 van artikel 5 dat een afgewezen kandidaat voor promotie, het recht verleent die beslissing aan te vechten. Hoe dat zijn beslag moet krijgen is niet uitgewerkt. Artikel 7 betreft disciplinaire maatregelen alsmede strafrechtelijke en civielrechtelijke aansprakelijkheid. Artikel 8 regelt de aanspraak op een redelijk inkomen, kennelijk ter voorkoming van corruptie, alsmede pensioen en sociale bescherming. Artikel 9 verklaart de Charter ook van toepassing op OvJ's en rechter-plaatsvervangers. En veel andere onderwerpen passeren de revue. Onverwacht ineens nog meer Nederland; de Nederlandse voorzitter van de internationale vereniging van officieren van justitie Han Moraal houdt een inleiding.

Dan weer de bus in en op weg richting zee. Onderweg een late lunch en wijnproeven in een prachtige en gigantische wijnboerderij. Nu weten we voor altijd waar de Chileense wijn vandaan komt. Dan door naar Valparaiso waar de bussen ons op het hoogste punt afzetten en we met gidsen teruglopen richting zee. Onderweg passeren we de rechtbank, met daarvoor een Vrouwe Justitia die kennelijk klaar is met werken. Zij heeft haar weegschaal opgevouwen onder haar arm, samen met haar zwaard. We kunnen de aandrang niet weerstaan en lopen even het gebouw in. Ziet er bekend uit. Daarna door naar het buitenverblijf van de president, heel vriendelijk ter beschikking gesteld voor een walking diner. Met een prachtig uitzicht vanaf het terras over de zee. Een beetje Zwitserlevengevoel.

Rechterlijke onafhankelijkheid en digitalisering

Op woensdagochtend vindt in de Stadsschouwburg, midden op de 'Zuidas' van Santiago een mede door de universiteit georganiseerde internationale conferentie plaats, over de onafhankelijkheid en onpartijdigheid van de rechter. De bedoelde forumdiscussie tussen rechters uit Chili, Panama en Argentinië valt ietwat in het water als iedereen zijn punt wil maken. Nu weten wij gedetailleerd hoe van elk Zuid-Amerikaans land de Raad van de Rechtspraak etcetera wettelijk geregeld is. Wat dat in de praktijk betekent komt door tijdgebrek helaas niet helemaal uit de verf.

Na een lunch in een hip tentje in de omgeving, vol 'suits' en mantelpakjes terug naar het hotel voor de hervatting van de studievergaderingen. In mijn civielrechtelijke studievergadering krijgen wij twee zeer interessante inleidingen van de referenten over digitalisering van de rechtspraak. Brazilië is ons al een tiental jaren in het voren, Denemarken is net vier weken geleden gestart met een zeer gelikt (en kennelijk kostbaar) nieuw digitaliseringssysteem. Daarbij is niet meer uitgegaan van de papieren werkelijkheid (documenten, scannen etc.), maar van de digitale werkelijkheid. Kei 3.0 zeg maar. Onze inspanningen en vooral resultaten steken hierbij nog wat bleekjes af. De Deense 'Kei'-voortrekster geeft een demo, terwijl een van haar collega's naast een ondersteunend inhoudelijk verhaal, zichzelf en de zaal ook licht kritische vragen stelt. Betekent digitalisering niet dat wij ons steeds meer met ietwat triviale werkzaamheden moeten bezighouden, die weinig van doen hebben met onze core-business, het rechtspreken? En bestaat niet het gevaar dat de ondersteuning steeds meer verdwijnt? Zeker als het ministerie van financiën dit alles ziet als een bezuinigingsmogelijkheid? Voorts gaat zij in op AI en het door de Portugese collega gisteren geschilderde zwarte scenario van machines in plaats van mensen. Of het zo ver zal komen betwijfelt zij, hoewel ook zij de risico's en tendensen ziet.

Intussen hebben wij als Nederlandse delegatie in de wandelgangen al dagenlang gelobbyd voor het overnemen van de positie van de vertegenwoordiging van de IAJ bij de Haagse conferentie voor internationaal privaatrecht (HCCC). Bij koffie, lunch en borrel wordt bij de woordvoerders van het bestuur alsmede van de betrokken tweede studievergadering de positie van Nederland bepleit. Als het bericht 'totally confidential' komt dat de ondergetekende op de voordracht staat, lijkt deze missie succesvol. Die avond vindt het farewell diner plaats. De Chileense gastvrouwen hebben een optreden geregeld van een bekende danseres en een zangeres. Bij een Chileens lied, dat voor diegenen die het kennen een speciale betekenis heeft in verband met het verdwijnen met de dictatuur, wordt door een aantal mensen meegezongen. Daarmee komt langzaam een einde aan een zeer intensief maar ook zeer interessant congres.

Tijn van Osch
Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden
21 november 2017